

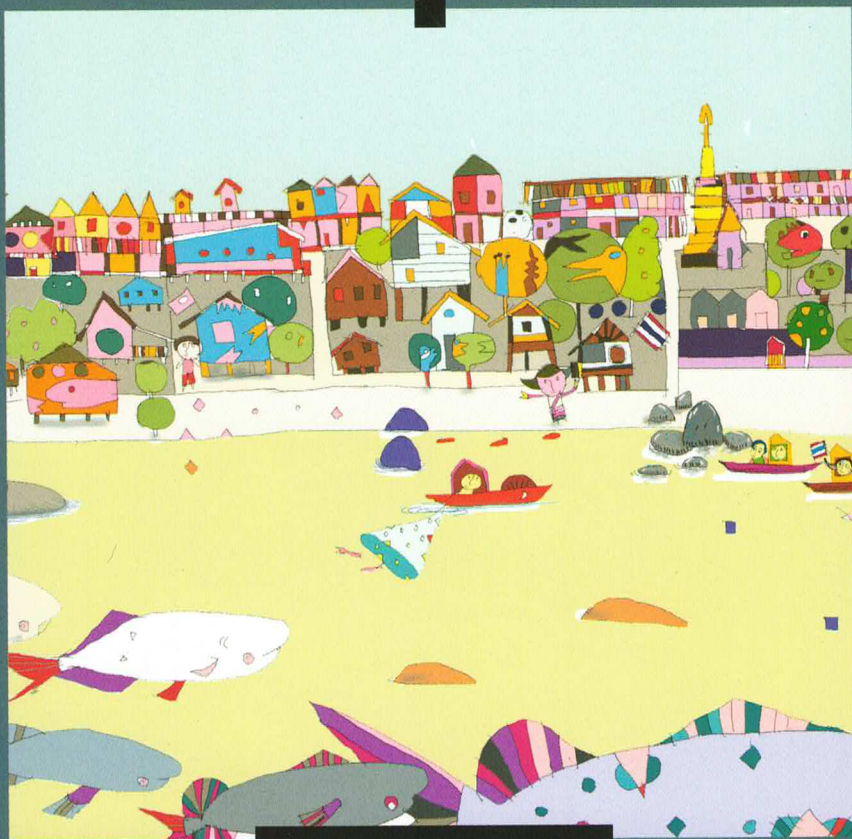

ศูนย์วิจัย: ทาวิการพลิต

FIELD WORK WITH LOVE

งานภาคสนามด้วยรัก

การแสดงภาพเขียนสีบนผนังเนื่องจาก การทำงานภาคสนามทางวัฒนธรรม

โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

The Project on Establishment of Mekong Basin Civilization Museum
Mae Fah Luang University

FROM
**FIELD WORK
WITH LOVE**

สุนทรีเย:ทางการผลิต
งานภาคสนามด้วยรัก

สุจิตร์

สุนทรีย์ะทางการผลิต

Field work with love : งานภาคสนามด้วยรัก

การแสดงภาพเขียนสีเนื่องจาก

การทำงานภาคสนามทางวัฒนธรรม

โดย

พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง

ชูชาติ ใจแก้ว

สิริวรรณ กิตติรัมย์โพธิ์งาม

โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง

ร่วมกับสำนักวิชาศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ระหว่างวันที่ 30 กันยายน - 31 ธันวาคม 2558

ณ ห้องแสดงนิทรรศการหมุนเวียน

โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง

อาคาร D2 มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

พิมพ์ครั้งแรก

จำนวนพิมพ์ 300 เล่ม

เลข ISBN 978-974-9766-77-4

พิมพ์ที่ เอร่าวันการพิมพ์

28/10 ถ.สิงหราช ต.ศรีภูมิ อ.เมืองเชียงใหม่

จ.เชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์ / โทรสาร 0 5321 4491

E-mail : arawanprinting@gmail.com

สุนทรียะทางการผลิต *Field work with love :* งานภาคสนามด้วยรัก

การแสดงภาพเขียนสีบนผนังเนื่องจากการทำงานภาคสนามทางวัฒนธรรม

บทนำ : ก่อนเข้าสู่สนาม

ในฐานะคนทำงานพิพิธภัณฑสถานได้รับการศึกษาจากผู้สอนในระดับบัณฑิตศึกษา และปฏิบัติงานในพิพิธภัณฑสถานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 การทำงานในพิพิธภัณฑสถานนอกจากจะอนุรักษ์วัตถุทางวัฒนธรรม ค้นคว้า และการจัดการศึกษา จัดแสดงวัตถุแล้วงานภาคสนามเป็นส่วนหนึ่งของงานที่ได้ทำงานพิพิธภัณฑสถานที่สร้างประสบการณ์เป็นอย่างดี ประกอบกับภาระหน้าที่ในฐานะผู้สอนทางวัฒนธรรมและสังคมศาสตร์ ได้ทำงานวิจัยที่มีระเบียบวิธีวิจัยภาคสนามมาโดยตลอด

การศึกษาทางพิพิธภัณฑสถานนั้นได้ก่อรูปบนฐานทางมานุษยวิทยาจึงถูกฝึกฝนงานภาคสนามโดยอาจารย์นักมานุษยวิทยาบางส่วนหนึ่งที่ต้องทำในงานสนามคือการบันทึกข้อมูลและการทำแผนที่แผนที่เพื่อรวบรวมเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน บันทึกภาคสนามเป็นสิ่งสำคัญของนักวิจัยที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการบันทึกเสียงของความรู้ความจริงในสนาม

การสร้างภาพบันทึกของสนามในพื้นที่ของนักวิจัยเป็นการบันทึกเพื่อสร้างความเข้าใจของตนเองต่อพื้นที่ที่ไม่อาจสร้างได้ขณะเผชิญหน้ากับข้อมูลในพื้นที่การกลับมาหลังภาคสนามนั้นเพื่อมาสะท้อนย้อนคิดถึงพื้นที่ที่ภาคสนามและการตกผลึกเป็นภาพนั้นเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลที่ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดระบบความคิดของงานภาคสนาม

บันทึกภาคสนามไม่ใช่งานศิลปะ

งานภาคสนามจะมีการถ่ายภาพประกอบการเก็บข้อมูลจากประสบการณ์พบภาพถ่ายไม่สามารถบันทึกกระบวนการความสัมพันธ์ต่างๆได้ครบถ้วน หรือเห็นได้ชัดเจนภาพวาดจึงเป็นสิ่งที่เข้ามาแทนที่แต่ภาพนั้นก็ต้องแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่นักวิจัยกำลังคิดอยู่ได้หรือเป็นบันทึกเพื่อสร้างความเข้าใจในงานของตนเองดังนั้นภาพวาดจึงไม่ใช่งานศิลปะแต่เป็นบันทึกที่สร้างขึ้นจากจินตนาการถึงระบบความสัมพันธ์ในงานภาคสนามการฝึกฝนทักษะของการบันทึกจึงเป็นสิ่งที่นักวิจัยภาคสนามพึงมีไว้เพื่อใช้งานได้ตลอดเวลา

สำหรับงาน นิทรรศการชุด “ภาคสนามด้วยรัก” นี้เป็นภาพการบันทึกถึงงานภาคสนามในช่วงปี พ.ศ. 2553-2558 การเดินทางสำรวจจวงแหวนอารยธรรมลุ่มน้ำโขง ตอนบน เชียงราย เชียงตุง เมืองลา เมืองฮาย เชียงรุ่ง เมืองหล้า ฯลฯ งานวิจัยชายแดน เชียงแสน เชียงของ และงานวิจัยบนพื้นที่สูงดอยแม่สลอง การทำงานนอกเหนือจากรายงานการสำรวจแล้วยังมีการบันทึกภาพอีกจำนวนมาก เพื่อสร้างเป็นฐานข้อมูลและองค์ความรู้ในพิพิธภัณฑสถาน ในส่วนงานวิจัยนั้นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ โดยกระทรวงวัฒนธรรมได้มาจัดงาน “เมืองหน้าด่านวัฒนธรรม” ขึ้นโดยใช้ข้อมูลจากงานวิจัยเรื่อง “เมืองสุนทรียภาพ” เป็นฐานในการจัดงานภาพเขียนที่จัดแสดงเป็นผลผลิตที่สืบเนื่องมาจากงานวิจัย ซึ่งมีจำนวนมากได้เลือกมาเพียงบางส่วนเท่าที่งบประมาณและพื้นที่จะอำนวยได้ (ซึ่งภาพบางภาพได้นำมาประกอบสูจิบัตรนี้ด้วย) การแสดงภาพอาจทำให้เข้าใจว่าผลงานนั้นเป็นงานที่เรียกว่าผลงานวิจิตรศิลป์หรือไม่ คำตอบคือ งานนี้เป็นงานทางวิชาการวัฒนธรรมเท่านั้น ไม่มีความหมายทางศิลปกรรมแต่อย่างใด เพื่อจะให้การแสดงภาพนี้หลุดออกจากวงจรของงานศิลปะเพื่อเปิดพื้นที่ในการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในหลากหลายศาสตร์ ทำให้ความรู้ก้าวหน้าไปในทางลึกและกว้าง

สุนทรียภาพทางการผลิต

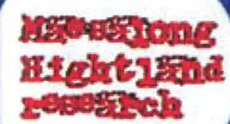
แรงงานในโรงงานนั้นผลิตสินค้าที่ตนเองไม่ได้ใช้และมีราคามากกว่าค่าแรงที่ตนเองได้รับ มีคนได้รับส่วนเกินจากผลผลิตของแรงงานคนนั้นจำนวนมาก ความมีชีวิตจึงไม่มีความหมายมากกว่าค่าจ้างจากแรงของตนเองถ้าอยากได้ค่าจ้างเพิ่มก็ต้องขูดรีดแรงงานตนเองให้มากขึ้นมีวิธีเดียวเท่านั้น

จากความคิดที่สับสนคลาสิคนี้เองที่ผมเข้าใจเรื่องการใช้แรงงานในชีวิตประจำวัน จากการลงภาคสนามงานวิจัยทำให้ผมได้พบผู้คนจำนวนมากที่ใช้แรงงานของตนเองผลิตสินค้าต่างๆ ขึ้นเพื่อเลี้ยงชีพ เด็กหนุ่มปลูกกาแฟบนดอยช้าง คนขายอาหารคนปลูกชา คนหาปลาในแม่น้ำโขง ฯลฯ ผมได้พบว่าแม้ว่าคนเหล่านี้ได้ขูดรีดแรงงานตนเองเพื่อดำรงชีพในขณะเดียวกันนั้นก็ได้บรรยายเรื่องราวสิ่งที่พวกเขาทำว่ามันดีอย่างไร ปลาแต่ละตัวอร่อยอย่างไร มีลักษณะนิสัยอย่างไร สวยงามอย่างไร และสามารถทำอาหารได้อย่างหลากหลาย ในส่วนกาแฟนั้นการปลูกกาแฟแต่ละต้นถูกพัฒนาสายพันธุ์มาอย่างไร แต่ละพันธุ์มีดีแตกต่างกันอย่างไร เขาเลือกปลูกพันธุ์ย่อยแบบนี้เพราะสาเหตุอะไร ที่สำคัญคือเขาอธิบายรสชาติกาแฟของตนเองได้อย่างลึกซึ้ง ยิ่งเรื่องชา ก็พบว่านอกจากจะอธิบายเรื่องต่างๆ แบบคนหาปลาและคนปลูกกาแฟแล้ว คนปลูกชา ยังอธิบายเรื่องวัฒนธรรมชาอย่างสนุกสนานและการกล่าวถึงการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมชามาอย่างยาวนานในอารยธรรมเป็นพันๆ ปี แต่หลายคนไม่เป็นเช่นนั้นพึงพอใจกับการดำรงชีพเพียงแค่แรงงานผลิตที่ไม่รู้ว่าจะทำอะไรอยู่ในจุดไหนของวงจรการตลาดไม่เคยบริโภคผลผลิตของตนเองเลย

คำว่า “สุนทรียภาพทางการผลิต” จึงเกิดขึ้นในการนำเสนอการประชุมวิชาการของโครงการหลวงประจำปี พ.ศ. 2558 ผู้ทรงคุณวุฒิที่วิจารณ์บทความก็บอกว่าเพิ่งเคยได้ยินคำนี้วันนี้ เพราะการครุ่นคิดกับงานภาคสนามที่พบว่าในพื้นที่ที่ดังมามากมีความทุกข์ระทมและการต่อสู้แ่งอยู่และในความทุกข์ระทมนั้นก็มีความสุขสุนทรียะที่ยังหาได้ด้วยตัวมนุษย์เอง เพียงแต่เราจะเลือกอะไร การสร้างสุนทรียภาพทางการผลิตช่วยให้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ผลิตมีคุณค่าขึ้นด้วยภูมิปัญญาของผู้ผลิตเอง ความเป็นเจ้าของภูมิปัญญาเป็นการต่อสู้กับระบบทุนที่พยายามทำสิ่งที่เป็นสาธารณะมาเป็นของส่วนตน

การครุ่นคิดกับงานที่ทำการลึกซึ้งมีความจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์แสดงถึงสุนทรียภาพของการดำรงชีพที่เข้าใจในคุณค่าของตนเอง การมีชีวิตที่เข้าถึงศิลปะการดำรงชีพและสุนทรียภาพนั้น “ทำให้มนุษย์อยากมีชีวิตอยู่” ในโลกใบนี้อย่างสมศักดิ์ศรี ซึ่งต่างจากอาหาร อากาศ ปัจจัยสี่ ที่ทำให้มนุษย์แค้มชีวิตรอดไปวันๆ เท่านั้น การแสดงผลงานจากภาคสนามครั้งนี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งของสุนทรียภาพทางการผลิตเช่นกัน เป็นผลจากการสะท้อนวิพากษ์งานภาคสนามจากมุมมองของนักวิจัยงานทางวัฒนธรรมว่าคิดอ่านอย่างไร อยู่และเห็นพื้นที่จากประสบการณ์ตนเองอย่างไร ความคิดเห็นนั้นสร้างประสบการณ์ใหม่ขึ้นในพื้นที่ทางวิชาการและสังคมอย่างไร เป็นคำถามส่งท้ายสำหรับผู้ชมนิทรรศการ

ภาพพื้นที่วิจัยดอยแม่สลอง

รูปและประสบการณ์ทางสายตา ของนักวิจัยวัฒนธรรม

ดอยแม่สลองสำหรับใครหลายคนคิดว่าเป็นพื้นที่ที่สวยงามน่าหลงใหลในภูเขาที่สลับซับซ้อนกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ความสงบสุขของพื้นที่ แต่ในความเป็นจริง การเมืองในชีวิตประจำวันของผู้คนบนดอยแม่สลองเป็นไปอย่างเข้มข้น สืบเนื่องจากประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานในยุคสงครามเย็นจากกลุ่มที่เรียกตนเองว่าอดีตทหารจีนคณะชาติเข้ามาตั้งกองกำลังในพื้นที่รัฐไทยและเมียนมาโดยต่างประเทศของโลกเปลี่ยนไปสานสัมพันธ์กับจีนแผ่นดินใหญ่คนเหล่านี้จึงได้เข้าร่วมช่วยเหลือกองทัพในการสู้รบเพื่อแลกกับการได้สัญชาติไทย และที่ดินทำกินโดยจะวางอาวุธทำมาหากิน แต่พื้นที่เองนั้นก็ไปทับซ้อนกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เดิมแต่ด้วยอำนาจทางทหารและอำนาจทางวัฒนธรรมจึงทำให้ชาวจีนมีอิทธิพลทางสังคมเหนือกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ความเป็นจีนจึงเป็นสถานภาพทางสังคม

การมีสัญชาติในพื้นที่ไม่ใช่เพียงแค่ทำให้รัฐรับรองสถานะเท่านั้น การมีสัญชาติได้กลายเป็นความต้องการในการมีส่วนร่วมทางการเมืองแต่สำหรับคนไร้สัญชาติที่ทำการเกษตรกรรมแบบเข้มข้นขูดรีดแรงงานตนเองอย่างหนักเพื่อสะสมเงินเป็นหลักประกันในชีวิตที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ การรับบุตรบุญธรรมก็เพียงเพื่อต้องการให้คนรับรู้การมีอยู่ของตนเองในทรัพย์สินต่างๆ หลายคนชื่นชมว่าขยันอดออมแต่สำหรับเขาคือไม่สามารถเป็นเจ้าของบ้านและรถยนต์ด้วยตนเองได้ถึงแม้ว่าจะมีเงินก็ตาม การแสดงตนในฐานะชาติพันธุ์ก็สามารถแสดงได้เพียงพื้นที่การทำบุญเท่านั้น นอกนั้นต้องเป็นคนจีน ยังมีเรื่องราวการเมืองเรื่องวัฒนธรรมอีกจำนวนมากในพื้นที่ดอยแม่สลอง

ภาพเชียงแสน

ภาพเชียงแสนเป็นเมืองที่สะท้อนปัญหาของทางเลือกเพื่อการพัฒนาว่าจะเป็นเมืองการค้าหรือเมืองประวัติศาสตร์ เมืองเชียงแสนนั้นกำลังเผชิญหน้ากับกลุ่มการค้าที่อยู่ฝั่ง สปป.ลาว บ้านต้นผึ้ง ที่ทำสัญญาเช่าที่ดินระยะยาวเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษสามเหลี่ยมคำ แต่เมืองเชียงแสนเองนั้นก็ยังได้รับผลกระทบจากการเดินทางท่องเที่ยวของชาวจีนเช่นเดียวกับเชียงของ ดังนั้นเมืองเชียงแสนเองนั้นต้องปรับตัวเองจึงเป็น

เมืองที่ทับซ้อนระหว่างเมืองโบราณกับเมืองการค้า ดังนั้นการเข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลนั้นสำหรับชาวบ้านแล้วพบว่าโบราณสถานเป็นภาระทางสังคมที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยกัน เนื่องจากโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์แต่ไม่สามารถเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชาวบ้านได้เลย ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงเน้นไปที่การสร้างพื้นที่ทางสุนทรียภาพของโบราณสถานให้เชื่อมโยงกับชาวบ้านให้ได้ ทั้งนี้ได้แนวทางการศึกษาจากกรณีของเมืองลพบุรี¹ ที่สร้างให้พื้นที่โบราณสถานกลับมีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาใหม่ในความหมายใหม่ที่เชื่อมโยงกับประชาชน ดังนั้นกระบวนการวิจัยจึงใช้วิธีสำรวจพื้นที่ที่สามารถเป็นแบบอย่างได้ พบว่ากรณีวัดเจติยหลวงที่เปิดพื้นที่ให้มีกิจกรรมทางศาสนา และการพักผ่อนด้วยการเปิดมุมมองของโบราณสถานขึ้นใหม่ และอีกกรณีหนึ่ง คือโบราณสถานที่ไม่มีการบูรณะได้สร้างข้อเสนอให้กับชุมชนว่าเราสามารถเปิดบ้านที่เคยก่อรั้วกันระหว่างโบราณสถานกับบ้านให้เปิดมุมมองขึ้นจัดเป็นร้านค้า ร้านขายอาหาร ร้านขายเครื่องดื่ม สำหรับรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้รวมถึงพื้นที่ของหน่วยงานราชการด้วยที่สามารถทำได้

ชาวบ้านเมืองเชียงแสนไม่ต้องเลือกการพัฒนาว่าจะเป็เมืองการค้าหรือเมืองโบราณสถาน ชาวบ้านสามารถให้ทั้งสองอย่างอยู่ร่วมกันได้ทำให้โบราณสถานมีชีวิตขึ้นมาในปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าโบราณสถานนั้นสร้างรายได้เชิงสุนทรียภาพได้และมีประโยชน์สำหรับชาวบ้าน

¹กรณีเมืองลพบุรี ในราวปี พ.ศ. 2539-2540 ได้มีการจัดงานแสง สี เสียง ขึ้นที่บริเวณวัดมหาธาตุเมืองลพบุรีที่เป็นโบราณสถานทำให้เกิดการเสื่อมสภาพของพื้นที่ รวมถึงขยะ และการเข้ามาตีตมกินของนักท่องเที่ยว ทางกลุ่มประชาชน ได้มีมติร่วมกันที่จะป้องกันพื้นที่โบราณสถานนี้ ด้วยวิธีทำบุญขึ้นที่วัดมหาธาตุก่อนจัดงานในปีที่สอง (พ.ศ. 2540) และจัดอีกครั้งในปีถัดมาทำให้การจัดแสง สี เสียง เลิกจัดงานในปีที่สาม เนื่องจากการเปลี่ยนสถานะของโบราณสถานจากการเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่หยุดนิ่งแล้วกลับกลายเป็นพื้นที่มีชีวิตขึ้นมาและคงความศรัทธาแก่ผู้คน (สัมภาษณ์ ภูธร ภูมธน)

ภาพเชียงของ

เมืองเชียงของที่กำลังเผชิญหน้ากับการพัฒนาภูมิภาคด้วยการเป็นพื้นที่รองรับการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 4 การรองรับการเดินทางของกลุ่มทุนชาวจีน การเปลี่ยนแปลงการเดินทางของนักท่องเที่ยวเมืองเก่าที่เคยเป็นพื้นที่ทางผ่านไปยังหลวงพระบางเปลี่ยนแปลงไป ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกแย่งชิงจากทุนและรัฐ ทางเลือกเพื่อการพัฒนาของเชียงของที่ประชาคมเสนอ คือ หนึ่งเมืองสองแบบที่กำลังขับเคลื่อนอยู่ในขณะนี้

เส้นทาง R3B ท่าซี้เหล็ก เชียงตุง เมืองลา สามด้าว

วงแหวนอารยธรรมลุ่มน้ำโขงตอนบน

พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งชาติพันธุ์ ธรรมชาติวิทยาศาสนา และรัฐชาติอาณาบริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งเมืองหรือ รัฐจารีตที่เป็นอิสระหลายแห่ง เช่น ล้านนา ล้านช้าง เชียงรุ่ง (สิบสองปันนา) เชียงตุง และเมืองย่อยๆ อีกจำนวนมาก เป็นเส้นทางการค้าของกลุ่มชาวจีนยูนนานและไทใหญ่มาก่อน พื้นที่นี้เป็นแหล่ง สินค้า ที่สำคัญ คือ ของป่า ข้าว เหล้า และชา รัฐแต่ละรัฐนั้นเชื่อมโยงกันด้วยเครือข่าย และศาสนา

ในช่วงยุคอาณานิคมนั้นชาติตะวันตกและสยามได้เข้ามาในพื้นที่แห่งนี้และบางส่วนก็ตกเป็นเมืองขึ้นหรือบางรัฐ ก็เป็นรัฐในอารักขาเรื่อยมาจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 พื้นที่ที่เป็นรัฐแต่ก่อนก็ถูกผนวกเข้ากับประเทศที่เกิดขึ้นใหม่อีกครั้ง กระจายอยู่ภายใต้ประเทศสี่ประเทศ กล่าวคือ เชียงตุงได้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติของสหภาพพม่า (ชื่อในขณะนั้น) และหวังว่า จะกลายเป็นรัฐอิสระภายในสิบปีหลังจากที่พม่าได้เอกราช แต่ก็ไม่เป็นเช่นนั้นจนถึงทุกวันนี้ล้านนาเองนั้นได้ผนวกเข้ากับ สยามในช่วงยุคอาณานิคมและกลายเป็นส่วนหนึ่งของ ประเทศไทยด้วยระบบเครือญาติแบบรัฐจารีต ล้านช้างหรือ หลวงพระบางเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประเทศลาว เชียงรุ่งนั้น หลังสงครามโลกครั้งที่สองได้กลายเป็นเขตปกครองตนเอง ขนชาติไต สิบสองปันนา ขึ้นกับสาธารณรัฐประชาชนจีน

การพัฒนาภูมิภาคแห่งนี้เกิดขึ้นหลังสงครามเย็นทำให้พื้นที่ที่เคยถูกปิดกั้นด้วยเส้นเขตแดนและอุดมการณ์ทางการเมืองได้ถูกเปิดขึ้น และมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างที่เคยเป็น พื้นที่แห่งนี้จึงกลายเป็นพื้นที่แห่ง การทดลองของวิชาความรู้เรื่องชายแดน การแย่งชิงทรัพยากร ของโลกาภิวัตน์ที่เข้ามามีบทบาทผ่านองค์กรระหว่างประเทศ การที่ชาติพันธุ์และศาสนากำลังอ่อนแรงลงกลายเป็นเครื่องมือ ของการพัฒนาที่เจ้าของทรัพยากรไม่ได้ประโยชน์แต่อย่างใด

ความพยายามของพิพิธภัณฑอารยธรรมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงได้มีโครงการสำรวจวัฒนธรรม ใน พื้นที่วงแหวนอารยธรรมลุ่มน้ำโขงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 - 2556 เพื่อรวบรวมองค์ความรู้และสร้างความรู้เรื่องพื้นที่ลุ่มน้ำโขง ตอนบน เพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่กำลังอ่อนแรงลงนั้นได้ กลับมามีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้ง

เจดีย์วัดป่าสัก เป็นวัดที่มีเจดีย์ที่มีความสวยงามและสมบูรณ์ที่สุดในศิลปะล้านนา และประวัติศาสตร์ศิลปะไทย เป็นเจดีย์ทรงปราสาทเป็นเจดีย์สมัยล้านนา ระยะแรกจากตำนานที่กล่าวว่าสร้างในสมัยพระเจ้าแสนภูราว พ.ศ.1871(พงศาวดารโยนก) โดยพระเจ้าแสนภูได้โปรดให้สร้างวัดนี้ นอกประตูเมืองเชียงแสน ภายหลังจากการสร้างเมืองสืปโดยปลูกต้นสักสามร้อยต้น

ลักษณะเจดีย์มีนักวิชาการทางโบราณคดีได้สันนิษฐานไว้สองแนวทาง คือเป็นเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะศรีวิชัย ราวพุทธศตวรรษที่ 19 แต่ที่ได้รับการยืนยันจากนักประวัติศาสตร์ศิลป์ยืนยันว่าเป็นเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะพุกาม

การประดับพระพุทธรูปปางลีลา และพระพุทธรูปยืนในเจดีย์วัดป่าสัก ทำให้สามารถกำหนดอายุเจดีย์วัดป่าสักได้ว่า น่าจะอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 20 เจดีย์ทรงปราสาทนี้ได้รับความนิยมในล้านนา จะมีขนาดใหญ่ และมีเจดีย์เป็นประธานของวัด

เจดีย์วัดมุงเมือง

เจดีย์วัดมุงเมือง เป็นโบราณสถานที่ชื่อมีความหมายเป็นมงคลนาม และปรากฏชื่อวัดมุงเมืองนี้ในท้าวอาณาจักรล้านนา สำหรับวัดมุงเมืองนี้เราจะพบว่ามีศักยภาพที่จะเปิดพื้นที่ระหว่างบ้านของประชาชน เพื่อสร้างพื้นที่ของมุมมองใหม่ เพื่อสร้างการให้ความหมายของโบราณสถานที่สัมพันธ์กับชุมชน

วัดมุงเมืองอยู่ติดกับวัดพระบวช สันนิษฐานว่าแต่เดิมอาจเป็นวัดเดียวกัน แต่ปัจจุบันมีถนนตัดผ่ากลาง แยกวัดเป็นสองส่วน ด้วยเหตุผลที่ว่าในส่วนของวัดพระบวชนั้นมีเฉพาะเจดีย์ประธานกับวิหารอยู่ด้านหน้า ส่วนวัดมุงเมืองนั้นนอกจากจะมีเจดีย์และวิหารด้านหน้าแล้ว ยังมีพระอุโบสถอยู่ด้านข้างวิหารถ้าเป็นวัดเดียวกันก็น่าจะมีประวัติก่อสร้างที่สัมพันธ์กับวัดพระบวชด้วย

รูปแบบของเจดีย์วัดมุงเมือง เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดโดยทั่วไป เพียงแต่วัดมุงเมืองแตกต่างจากวัดป่าสักตรงที่เรือนธาตุประกอบด้วยห้องสี่เหลี่ยมที่อยู่ในผังยกเก็จ สันนิษฐานว่าก่อสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 21

เจดีย์วัดผ้าขาวบ้าน

เจดีย์วัดผ้าขาวบ้าน ในตำนานกล่าวว่าสร้างในสมัยพญาลาวเก้าแก้วมาเมืองผู้ครองเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน โดยกล่าวว่ามีตาผ้าขาวได้ลงอาบน้ำบริเวณหน้าวัดแห่งนี้และจมหายไป ผ้าขาวลอยขึ้นมาพันที่บริเวณหน้าวัด เมื่อสร้างวัดแล้วจึงเรียกว่า วัดผ้าขาวพัน หรือออกสำเนียงทางเหนือว่า ผ้าขาวบ้าน

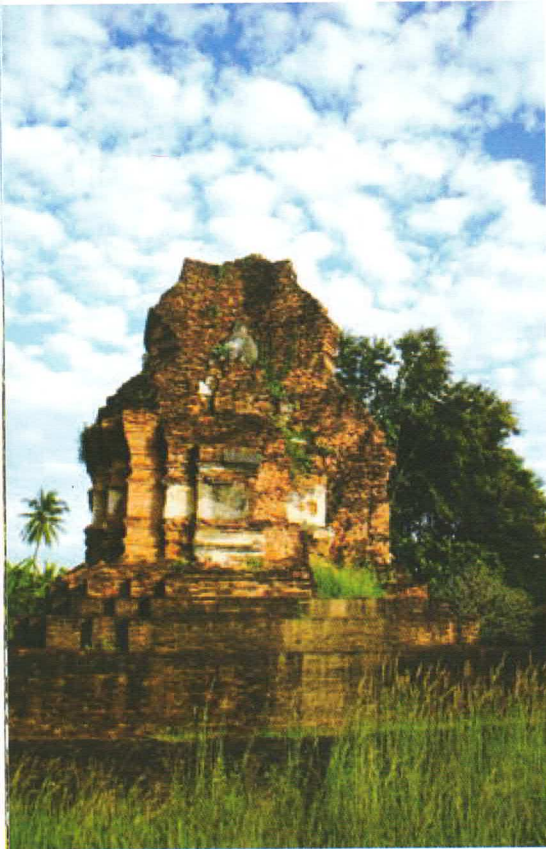
ส่วนหลักฐานที่สำคัญในวัดแห่งนี้ คือ ศิลาจารึก ที่กล่าวถึงการสร้างเจดีย์และการบรรจุพระธาตุโดยพญาลองเมืองเชียงแสน พร้อมทั้งมหาสังฆราชาสวามีในปี พ.ศ. 2159-2160 โดยตัวเจดีย์เป็นทรงปราสาทยอดลั่นนารยะหลังพุทธศตวรรษที่ 21-23

เจดีย์วัดพระธาตุจอมกิตติ

ตั้งอยู่บนยอดดอยจอมกิตติ นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตามตำนานกล่าวว่า พระธาตุจอมกิตติครั้งแรกเริ่มนั้นพระเจ้าสิงหนวัติกุมาร เป็นผู้ได้รับพระเกศาจากพระพุทธเจ้าซึ่งเสด็จมาเยี่ยมพระองค์ซึ่งเป็นพระญาติ พระเจ้าสิงหนวัติจึงได้สร้างเจดีย์บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้าขึ้นที่ดอยจอมกิตติแห่งนี้ ต่อมาในปี พ.ศ.1483 พระเจ้าฟ้างคราช และพระเจ้าพรหมมหาราช พระราชโอรสได้รับพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นพระอัฐิส่วนพระนลาฏของพระพุทธองค์จากลังกามอบให้พระเจ้าฟ้างคราช พระองค์จึงได้มอบหมายให้พระเจ้าพรหมมหาราช สร้างเจดีย์ขึ้นบนดอยน้อยหรือดอยจอมกิตติ ที่มีเจดีย์อยู่ก่อนแล้วเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เจดีย์วัดพระธาตุจอมกิตติ มีรูปลักษณะเป็นทรงปราสาท โดยได้รับการบูรณะมาอย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน

เจดีย์วัดพระธาตุจอมกิตตินี้ตั้งอยู่บนดอยนอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ แสดงถึงความสำคัญของภูมิทัศน์ของการสร้างเมืองในอดีตว่าจะต้องมีภูเขาเป็นส่วนหนึ่งของชัยภูมิที่ดี ดังนั้นแนวคิดภูเขาศักดิ์สิทธิ์นี้ จะเป็นแนวทางการสร้างเมืองสำคัญร่วมสมัยกับเมืองเชียงใหม่หลายเมืองในพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน

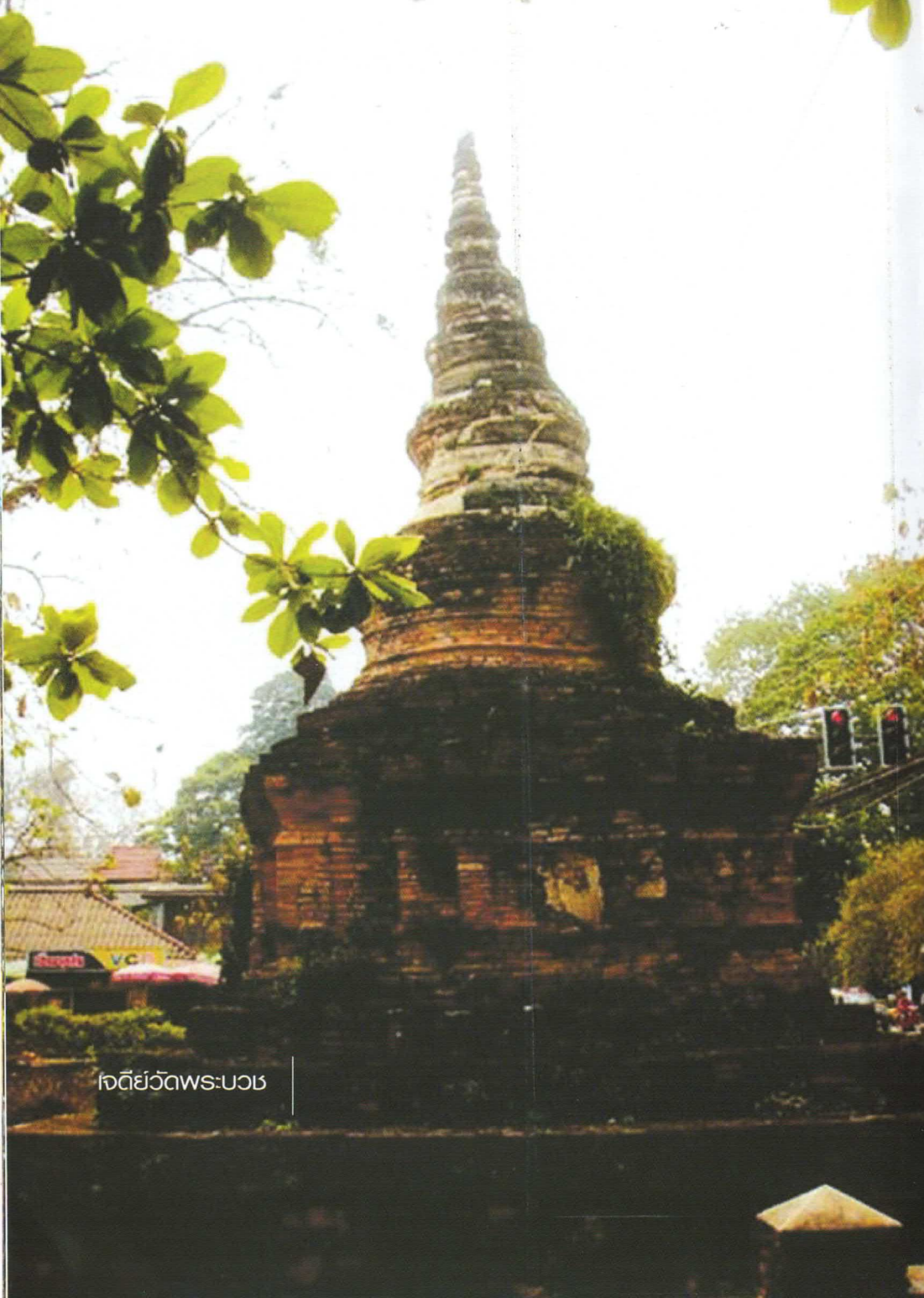

เจดีย์วัดอาทิตันแก้ว

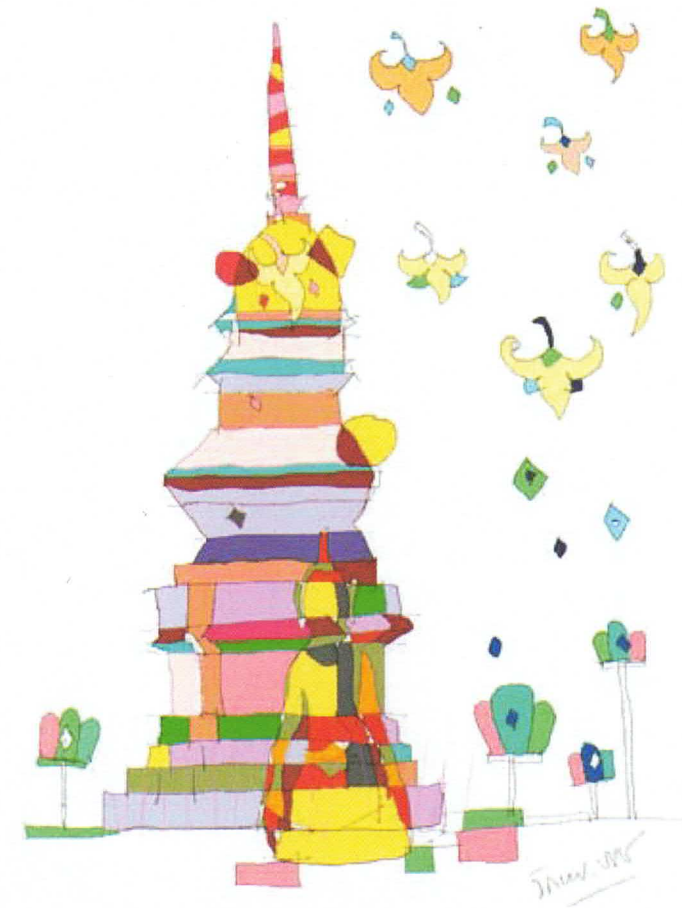

วัดนี้มีลักษณะพิเศษที่แสดงให้เห็นถึงการทับซ้อนของเมืองเชียงแสนที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา การขุดค้นทางโบราณคดีพบว่า เจดีย์วัดอาทิตันแก้วนี้ได้สร้างครอบทับเจดีย์ที่เป็นทรงปราสาทยอดแบบสุโขทัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 นับว่าเป็นโบราณสถานที่สำคัญยิ่งที่แสดงถึงความสืบเนื่องของความศรัทธา

โดยประวัติกล่าวว่าวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยพระเมืองแก้ว เมื่อปี พ.ศ.2049 ในคราวที่เสด็จมาประพาสเมืองเชียงแสน พระเมืองแก้วใช้เป็นสถานที่ประชุมพระภิกษุสงฆ์สามฝ่าย ในปี พ.ศ. 2058 ความสำคัญจากหลักฐานทางศิลปกรรม คือ การมีเจดีย์ทับซ้อนกันสององค์ ลักษณะรูปของเจดีย์องค์นอกเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา อยู่ในผังแปดเหลี่ยม ซึ่งเป็นรูปแบบนิยมสร้างและพบมากที่สุดในเมืองเชียงแสน ช่วงกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ส่วนเจดีย์องค์ในเป็นรูปทรงปราสาทยอดที่เป็นรูปแบบที่ไม่เคยพบในศิลปะแบบล้านนา และเจดีย์ในเมืองเชียงแสน รูปลักษณะโดยรวมแล้วคล้ายกับเจดีย์ทรงปราสาทแบบสุโขทัย แต่ก็มีส่วนที่ไม่ใช่เจดีย์ทรงปราสาท คือ ไม่มีจระนำซุ้ม จึงไม่ใช่เจดีย์ทรงปราสาทตามแบบสุโขทัยโดยมีการประดับประดากลิบขุ่น คล้ายกับกลีบขนุนของปราสาทที่ไม่เคยปรากฏในศิลปะของล้านนาเลย

เจดีย์วัดพระบวร

วัดพระบวรได้รับการแต่งตั้งซื้อขึ้นภายหลังมีการกำหนดชื่อเรียกโบราณสถานเมืองเชียงใหม่โดยส่วนใหญ่ ได้ชื่อมาจากการประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 ซึ่งประวัติที่ปรากฏในพงศาวดารของวัดพระบวรกล่าวว่า วัดนี้สถาปนาโดยพระเจ้ากือนา สมัยที่ยังทรงเป็นอุปราชย์มาครองเมืองเชียงใหม่ ในราวปี พ.ศ.1889 ดังนั้นเจดีย์วัดนี้จึงมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19 จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่าเจดีย์องค์เดิมอยู่ภายใน และเจดีย์องค์เดิมนั้นเป็นทรงปราสาทยอด ส่วนเจดีย์องค์นอกนั้นสร้างขึ้นในช่วงหลัง เป็นลักษณะเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาสร้างทับอีกที

เจดีย์วัดปงสนุก

ตั้งอยู่ในเขตกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกติดกับแม่น้ำโขง ชื่อวัดปรากฏในพงศาวดารภาคที่ 61 ที่กล่าวถึงปงสนุก หรือ ปวงสนุก หมายถึงปวงชนที่มีความสนุกสนาน ชื่อวัดนี้ยังปรากฏในจังหวัดลำปางอีกด้วย

เจดีย์ปงสนุกถือเป็นเจดีย์ประธานที่มีขนาดเล็ก เป็นทรงระฆังแบบล้านนา แต่มีวิวัฒนาการด้านรูปแบบที่เป็นทรงสูงชะลูดขึ้นไปอย่างมาก แตกต่างจากเจดีย์กลุ่มรูปแบบเดียวกัน เช่น วัดพระบวช

เจดีย์วัดนี้ถือเป็นเจดีย์ที่มีรูปแบบเกือบสมบูรณ์มากที่สุด เพราะพบว่าส่วนยอดหักหายเฉพาะส่วนปล้องไฉนเท่านั้น เจดีย์นี้มีรูปแบบครบตามรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังสันนิษฐานว่าในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 21 เจดีย์วัดพระยืนตั้งอยู่กลางเมืองโกสวัตพระบวชและวัดมุงเมือง ตามตำนานกล่าวว่าสร้างขึ้นในสมัยพระยาคำฟู พ.ศ.1875

เจดีย์หลวง

เจดีย์วัดเจดีย์หลวงเป็นเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเมืองเชียงใหม่ จากประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 กล่าวว่า เดิมชื่อวัดพระหลวง พระเจ้าแสนภูได้สร้างเจดีย์องค์ใหม่ครอบทับเจดีย์เดิมที่สร้างขึ้นโดยพญาสิริโศกธรรมราช หลังจากนั้นอีกสามปี ทรงเห็นว่าวัดพระหลวงเป็นวัดเค้ามือง เป็นที่บรรจุพระธาตุของพระพุทธเจ้ามาก่อน จึงมีศรัทธาสร้างพระวิหารวัดพระหลวงขึ้นตรงกับ พ.ศ. 1833 แต่จากหลักฐานทางโบราณคดีจากรูปลักษณะของเจดีย์ที่ปรากฏในปัจจุบันไม่น่าจะเก่าถึงสมัยพระเจ้าแสนภู อาจจะมีการบูรณะในสมัยพระเมืองแก้ว ในปี พ.ศ. 2058 ก็เป็นไปได้

พื้นที่วัดเจดีย์หลวงนี้ มีกิจกรรมทั้งสังคมที่เป็นตัวอย่างการเปิดพื้นที่ให้มีกิจกรรมสำหรับคนในชุมชนเป็นร้านค้าที่กลมกลืนกับโบราณสถานรวมถึงมีกิจกรรมทางพุทธศาสนา สามารถเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนและบ้านเรือนที่อยู่ติดกับโบราณสถานต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ได้เป็นอย่างดี

เจดีย์วัดร้อยช่อ

เป็นเจดีย์ทรงระฆัง อยู่ในผังแปดเหลี่ยม สันนิษฐานจากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า มีรูปแบบที่มีความเหมือนกับเจดีย์ทรงระฆังล้านนาระยะหลังในกลุ่มพระธาตุคอกยสุเทพ ซึ่งได้รับอิทธิพลเกี่ยวเนื่องกับพระเจ้าไชยเชษฐาที่เคยมาครองเมืองเชียงแสนด้วยเช่นกัน ดังนั้นวัดร้อยชื่อนี้ จึงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างล้านนาและล้านช้างได้เป็นอย่างดี

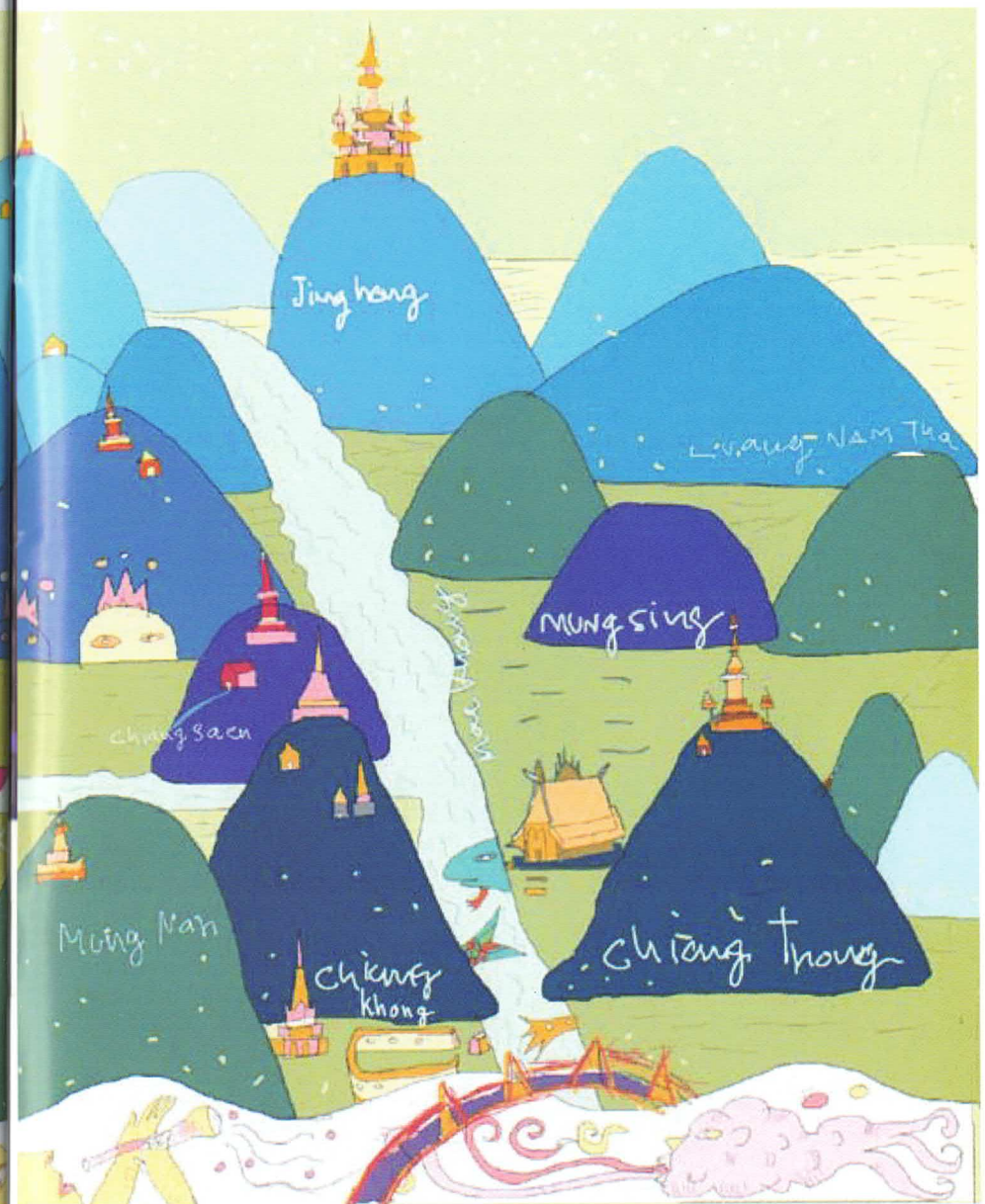
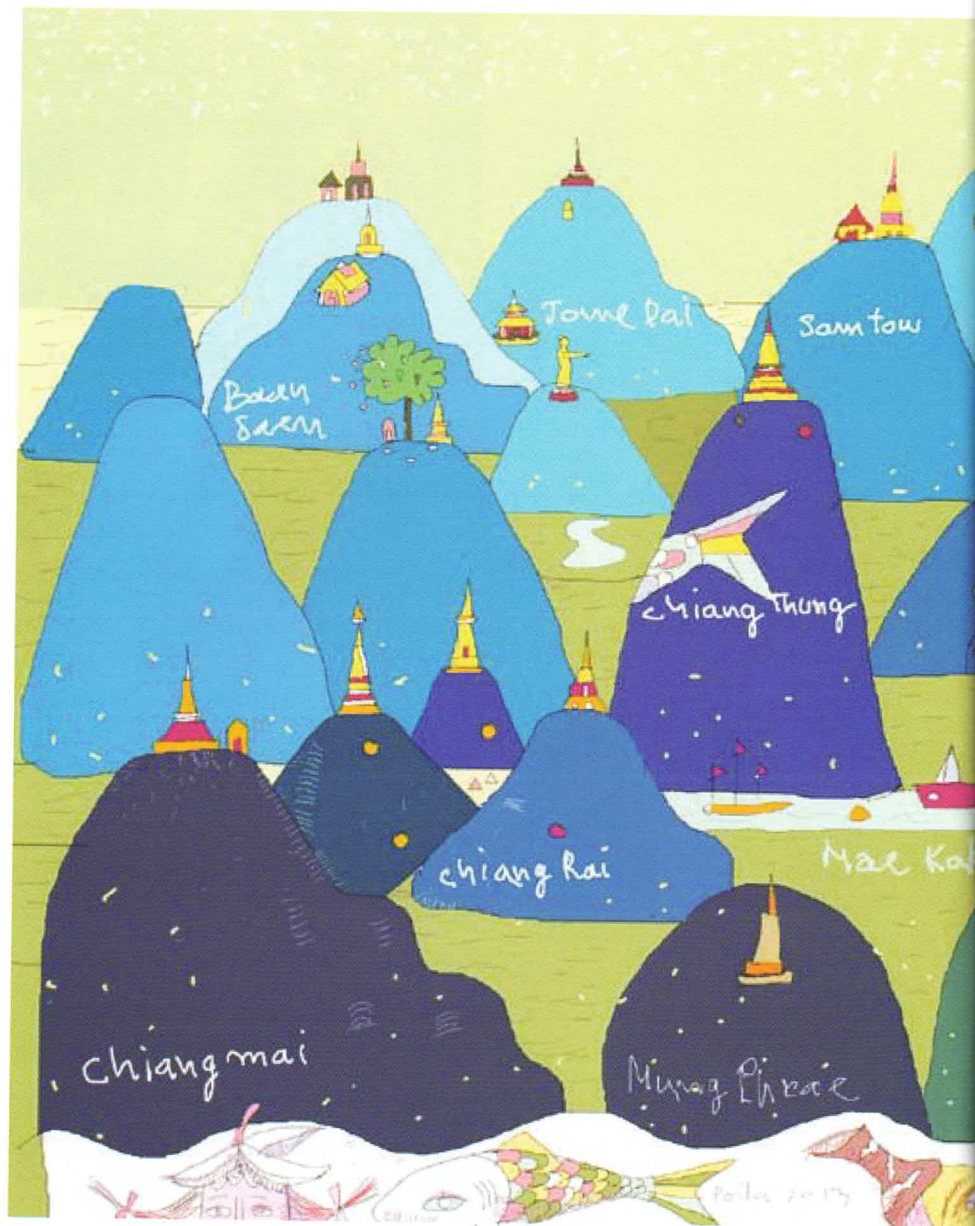

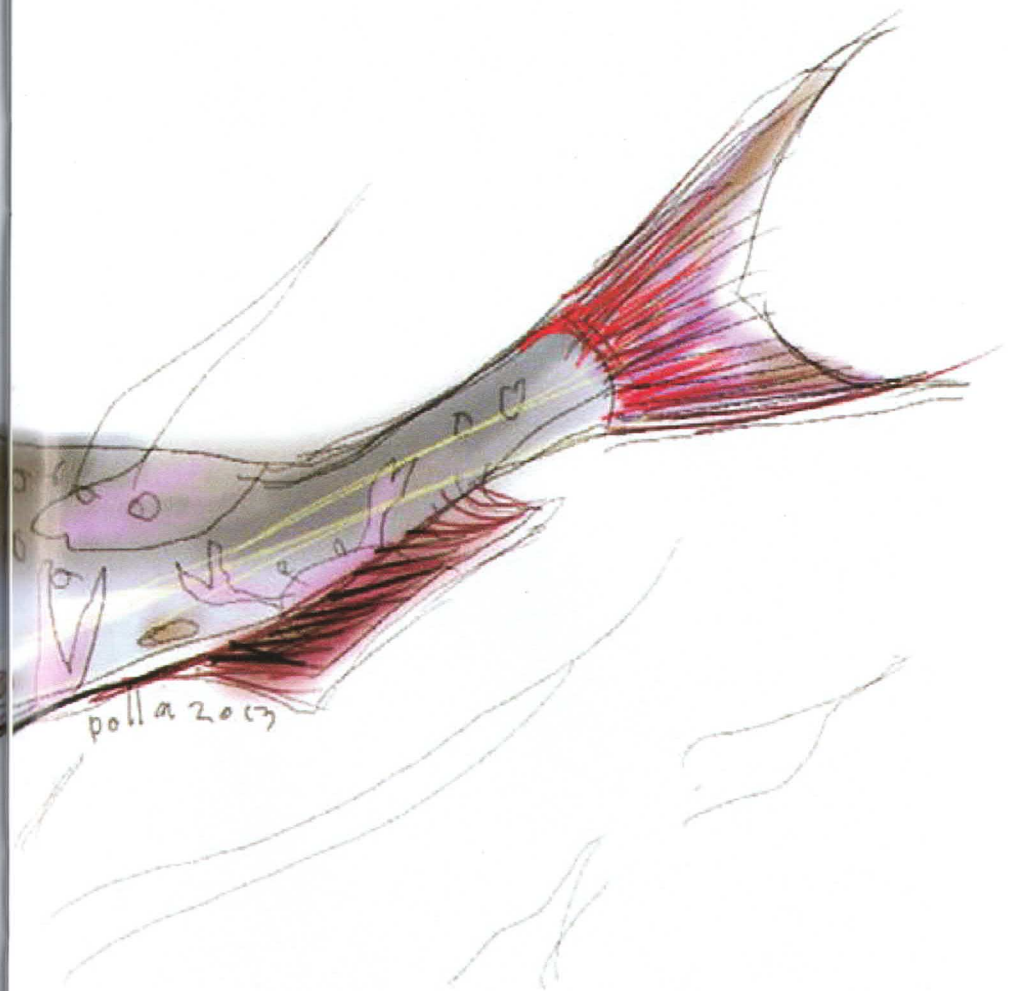
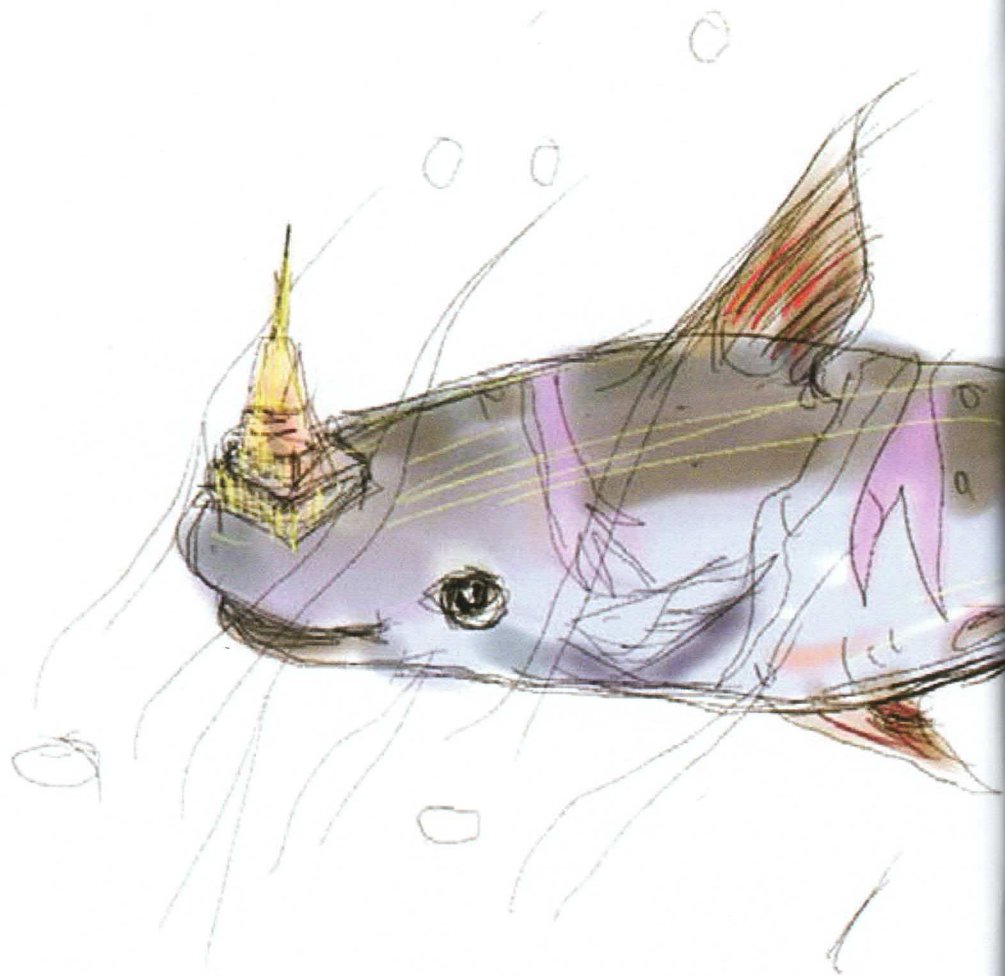
วัดเชตวัน (วัดกาฬิอ)

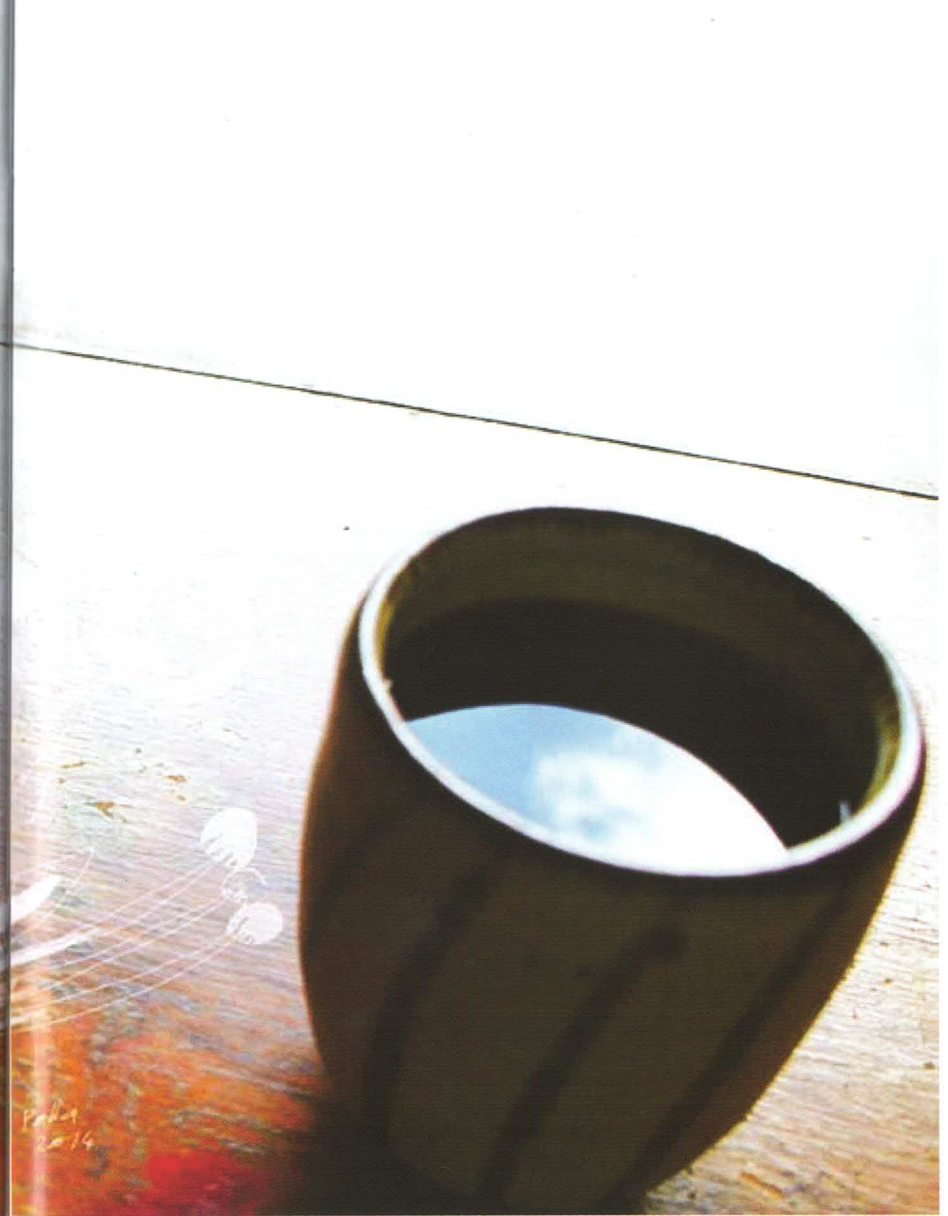

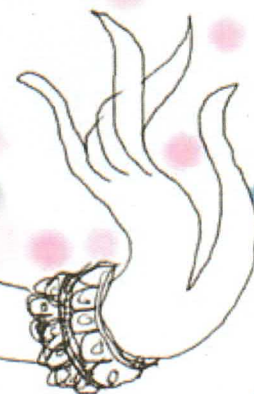
เจดีย์วัดเชตวันเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงสองฝั่งน้ำโขง ระหว่างอารยธรรมล้านนาและอารยธรรมล้านช้าง เพื่อยืนยันว่ารูปแบบศิลปะและวัฒนธรรม เป็นมรดกวัฒนธรรมร่วมกันของภูมิภาค ไม่ได้แบ่งออกเป็นของรัฐตามเส้นเขตแดนที่สร้างขึ้นภายหลัง ความเป็นสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วัดนี้ปรากฏในพงศาวดารโยนก กล่าวว่า สร้างในปี พ.ศ. 2175 เจ้าฟ้าสุธรรมราชา กษัตริย์อังวะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบวชกุลบุตรหนึ่งพัน แล้วมีพระราชโองการสั่งให้สถาปนาที่วังนางฟ้ากาเผือก เมืองเชียงแสนเป็นพระอารามขนานนามว่าวัดเชตวันเจดีย์องค์นี้นับเป็นเจดีย์ที่มีรูปแบบพิเศษอีกองค์หนึ่ง คือเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่มีแผนผังสี่เหลี่ยมตั้งแต่ส่วนฐานถึงองค์ระฆัง โดยลักษณะรูปแบบแล้วน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเจดีย์ศิลปะแบบล้านช้าง

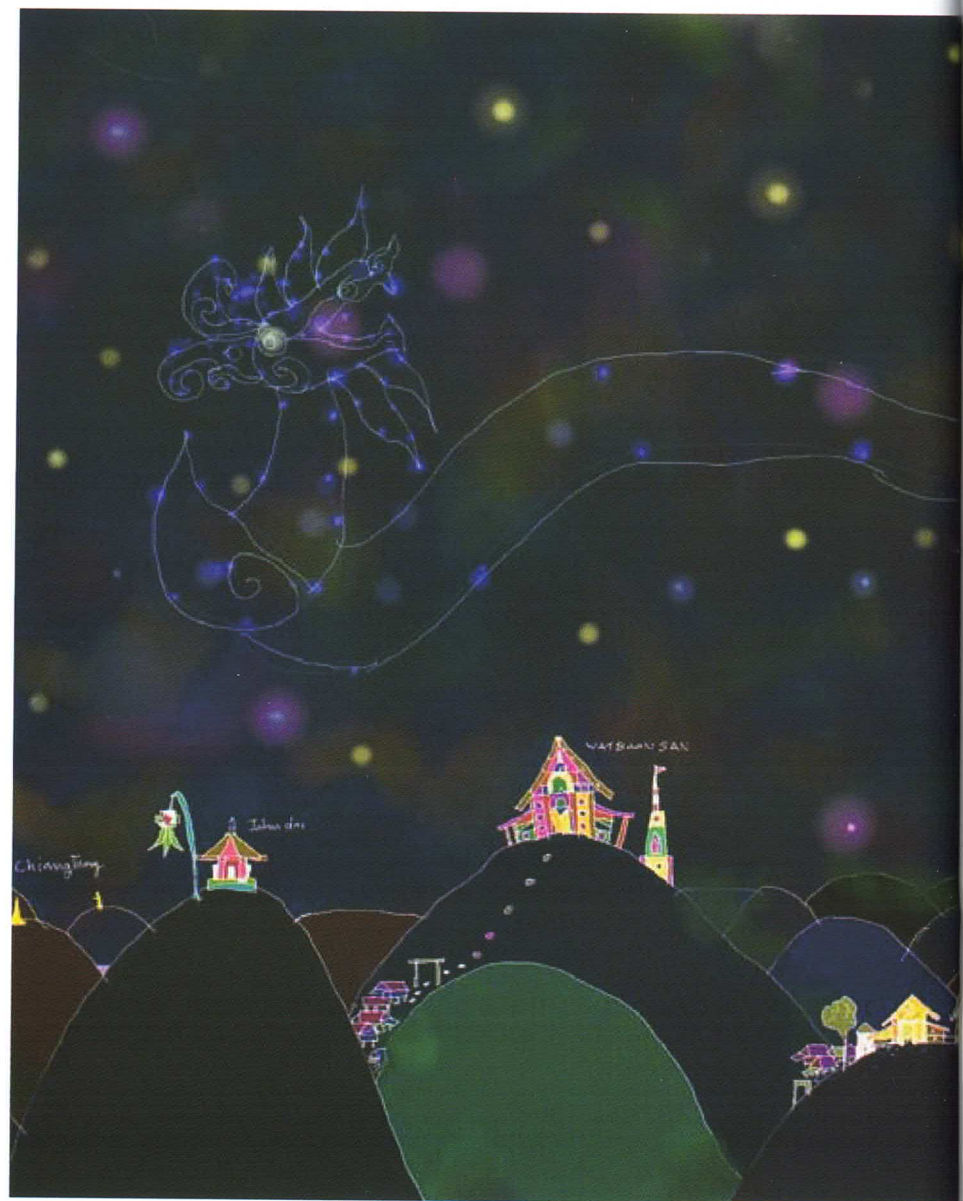

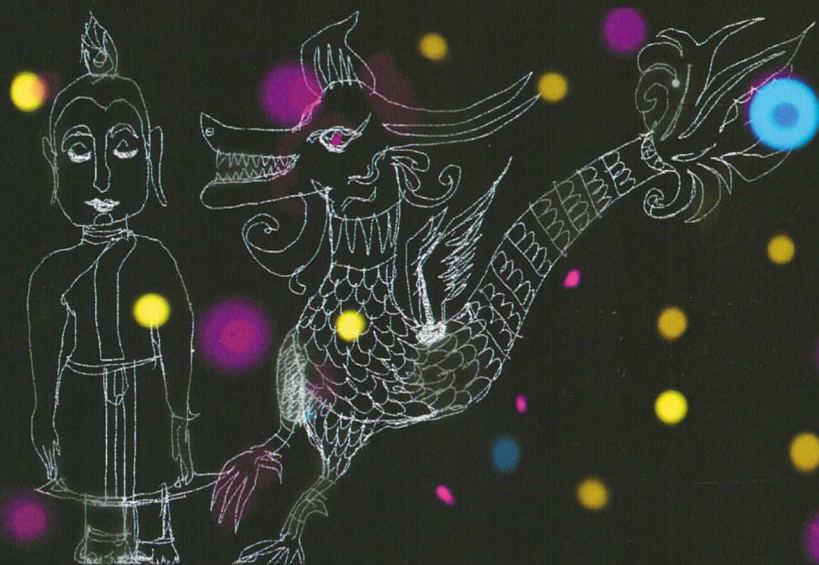

โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
โทรศัพท์ 0 5391 7067-8, 0 5391 7042
โทรสาร 0 5391 7067